

Б и б л и о т е к а

И з а б р а н е к њ и ї е
В л а д и м и р а П и ш њ а л а

**ЧАЈЕВИ МАРСА / НОЋИ
МАНИФЕСТИ
КОРТО МАЛТЕЗЕ
КРАЈ ВЕКА
ВИТРАЖ У СЕЋАЊУ
ПРИЧЕ ИЗ ЦЕЛОГ СВЕТА
АЛЕКСАНДРИДА**

МИЛЕНИЈУМ У БЕОГРАДУ

**ТЕСЛА, ПОРТРЕТ МЕЂУ МАСКАМА
ВЕНЕЦИЈА
СУНЦЕ ОВОГ ДАНА
ЗНАЧЕЊЕ ЏОКЕРА
ПЕСМА О ТРИ СВЕТА**

Copyright © 2008 Владимир Пишталo

Copyright © 2023 за Србију, АГОРА

Copyright © 2023 овог издања, ЛАГУНА

Ова публикација се у целини или у деловима не сме умножавати, прештамповати или преносити у било којој форми или било којим средством без дозволе аутора или издавача, нити може бити на било који други начин или

било којим другим средствима дистрибуирана или умножавана без одобрења издавача. Сва права за објављивање ове књиге задржавају аутор и издавач по одредбама Закона о ауторским правима.

**ВЛАДИМИР
ПИШТАЛО**

**МИЛЕНИЈУМ
У
БЕОГРАДУ**

ΑΓΩΡΑ

Laguna

Мирјани Живковић

ПРОЛОГ

Легенда о постанку Београда каже да је човек увредио кентауре који су, у свитање времена, живели око Авале. Копита гневних кентаура су потресла земљу. Њихови врискови су цепали небо. Човек им је измакао „за ногу” и бацио се у реку. Чуо је зук а затим плъусак стрела по води. Кентаури су се зауставили на обали, њиштали и копали ногама по муљу. Бегунац је изронио насред Саве и ухватио дах. Нагутао се воде док је допливао до друге обале. Исцрпљен, пао је под калемегданску стену, на ушћу Саве у Дунав, и склопио очи.

Уснуо је град.

Уснуо је богомоље и палате. Уснуо је театре око трга на коме су рецитовали песници. Уснуо је кепке и лепо обучене старе људе и жене како шетају парковима. Уснуо је љубавнике како дахом опијају једно друго. Уснуо је скулптуре на трговима и фасадама. Уснуо је хиљаду гостионица, где су се служила јела хиљаду народа. Уснуо је винарије уређене као библиотеке. Уснуо је град чије су све бригае одвлачиле две реке и остављале га безбрижног.

Уснуо је књижаре и чајџинице у којима би човек пожелео да остари. Уснуо је варош у којој је задовољство пратити смењивање годишњих доба. Уснуо је место које га је заводило детаљима и држало заљубљеним у целини. Уснуо је Град. Био је то град вечитог поднева, без сутона и сенке. Улицама су шетали анђели и жене су с прозора на њих истресале јастучнице пуне конфета. Беле руке су сневачу махале са тераса.

Кад је човек отворио очи, над њим је стајао анђео. Анђео је имао очи какве човек никад није видео. Он је упро прстом ка стени над водама и рекао:

– Види!

Човек је погледао низ анђелов кажипрст и – све је било ту! На стени се налазио град. Зидови, бељи од сипине кости, блештали су на сунцу. Архитектонске масе надрастале су једне друге у љупком нереду.

Било је то много пре него што сам се ја родио у Београду, у њему упознао Ирину и заљубио се у њу. Ипак, о овом догађају пишем као сведок. То је могуће зато што се све дешавало у Времену Снова, које претходи времену, долази после њега и преплиће се с њим. То се дешавало у светом пролећу, у вечности, у „свудсвагдашњем времену”. Зато и могу да посведочим колико се сневач обрадовао зидовима који ће га коначно заштитити од урлајуће дивљине.

Ужаснутим очима, сневач је пио свој остварени сан. Сада је само требало да отвори капију и настани се у њему. Изненада, осетио се премаленим да преузме одговорност за свој сан. Хтео је да цичи. Хтео је да вршати. Хтео је да сакрије главу под крило. Сад кад је сан остварен, он се могао распрснути као мехур од сапунице. Сневачева усна се искривила и он се подсмехнуо себи и ономе што највише жели. На размекшаним ногама направио је први корак уназад. Затим је направио други корак па трећи. У тренутку кад је заувек окренуо леђа граду одјекнуо је врисак анђела са бедема од креде. Не осврћући се, сневач је напустио недосањани сан и вратио се у урлајућу дивљину.

Богови, који су услишили човекову жељу, проклели су град страшном клетвом:

Нека ово место буде рана. Чим се на тој рани ухвати краста, нека је здеру прљави нокти. Нека генерације

синова никад не наставе оно што су радиле генерација очева. Нека се у овом граду људи увек подсмевају ономе што највише желе.

И то је била казна богова човеку који је окренуо леђа свом сну.

ГЛАВА I

О краљевој сахрани; и о надахнућом разговору који смо њом љриликом водили

Та – дум, та – дум, та – дум...

Први програм Радио Београда преносио је рад срца маршала Југославије Јосипа Броза Тита. Кад је наступила тишина, Бане ми је рекао:

– Ово је звук историје.

Тог четвртог маја 1980. године, у ванредном издању „Политика” је признала:

„Престало је да куца велико срце. Умро је наш председник, маршал Јосип Броз Тито.”

У поднаслову, „Политика” је зајецала:

„Тешки бол и дубока туга потресају радничку класу, народе и народности наше земље, сваког нашег човека, радника, војника, сељака, сваког нашег ствараоца, пионира и омладинца, девојку и мајку”.

На утакмици Хајдук – Црвена звезда у 43. минуту, лопта је стала, сузе су наврле.

Проглашена је седмодневна жалост.

Југословенске новине су пале у тродневну организничку лamentsацију. Маршал је сахрањен на мој рођендан, четвртог дана после званичног дана смрти. У мом стану тога дана су седели Борис, Бане, Зора и Ирина. Пили смо лашки ризлинг и гледали пренос сахране. Искључили

смо тон на телевизору и пет пута заредом слушали Нофлорове „Султане Свинга”.

Борис се у школи тукао за мене. Његово лице је одисало мирном мужевношћу. Он је могао зубима да отвори пиво.

– Шта кажу новине? – упитао је.

Ја нисам знао али Бане је знао. Бане нам је препричао новинске наслове гласом Циганина који се куне:

– Више од три сата на трибини Генералне скупштине Уједињених нација амбасадори Африке, Азије, Источне и Западне Европе, Латинске Америке, Асеанског Пакта, Арапске лиге и несврстаних земаља одавали су пошту преминулом Титу. Седамсто извештача из 44 земље омогућиће милијарди и по људи да прати сахрану. Тито је био личност која припада свим народима па је то губитак за све напредне људе света – док је декламовао Бане је левом руком настојао да ухвати звезду а десном је спречавао срце да му искочи из груди. Његов глас се сломио – и он је обрисао лажну сузу... – Био је... Био је... неимар покрета несврстаности.

То се дешавало у тренутку када чаробна Ирина није више била Борисова девојка а много пре него што је постала моја.

– Ђути, ’ајде стварно да чујемо – рекла је Ирина и појачала тон.

Са телевизије сам сазнао да мене, уцвељеног Југословена, треба да теши чињеница да је на сахрану дошао велики број државника са којима је преминули председник по ловиштима Савезне Републике Југославије ловио дрогиране медведе. У Београд су стигли шведски, белгијски и норвешки краљ. Италију је на Титовој сахрани представљао – Сандро Пертини, Совјетски Савез – Леонид Брежњев, Британију – Маргарет Тачер, Америку – Волтер

Мондејл, Француску – Франсоа Митеран, Немачку – Вили Брант, Индију – Индира Ганди, Замбију – Кенет Каунда, Кину – Хуа Гуофенг. Дошли су и дански принц Хенрик, војвода од Единбурга, непалски принц Гјанендра, холандски принчеви Клаус и Бернар. Потврдио је долазак и генерални секретар Уједињених нација Курт Валдхајм.

– Е баш добро да и он долази – простодушно је рекао Борис.

Телевизор нас је обавестио да су у Београд дошли и представници УНЕСКА, Арапске лиге, представници Европског парламента и Европског савета.

– Баш супер.

Клецава нога мајке председника Џимија Картера, Ли-лијане, ступила је на београдски аеродром. Придржавао ју је, најезено се осмехујући, потпредседник Сједињених Америчких Држава Волтер Мондејл. Национална жалост била је проглашена у 53 земље.

– Ето чиме се храни наша мегаломанија – рекла је Зора, не скидајући поглед са телевизора. – Не гине нам пад, чија ће дубина одговарати висинама којима се сад опијамо.

– Пусти поново плочу! – затражио је Борис.

– Нећу, ћути! – одбрусила је Зора.

– Зоро, ајд’ отвори ми још једну флашу из те батерије.

Зора ме прекорила дугим погледом.

Телевизор је бљувао податке као олук усред провале облака.

Било је утешно знати да:

1) је разједињени свет спустио заставе на пола копља и ујединио се у признању Титу.

2) су Тита свуда дочекивали са осмесима а испраћају га са сузама.

3) је пад тога хроста са коренима у срцима радничке класе потресао свет.

4) милиони људи саосећају са народима и народностима Југославије.

Бане је одувао прамен косе са ока. На дан Титове смрти оставила га је девојка Марија. Марија је била певачица и саксофонисткиња групе „Акустичка Сенка”, са којом је Бане свирао годину дана. Узгред буди речено, име групе долази од чињенице да се звук битке често боље чује из даљине него из непосредне близине која се налази у „акустичкој сенци”. Бане се трудио да се напије.

– Шта ли сад раде народи и народности Југославије? – упитао је он, мљацкајући.

Зора је рекла:

– Ја сам читала и запамтила: Словенци са тугом у срцу приступају својим радним задацима. У Хрватској је свако изгубио део самог себе. Босанце мучи искрени људски бол. Војводина кличе: – Живеће Титово дело! Црногорци су поносни у болу. Проговорила су срца Македонаца. Крајина је слеђена у тврдом, мушком болу. Равницу су залиле сузе туробних Сремаца.

– Нема више Банетове музике – рекао је Бане.

– Моја мајка не воли музику – узвикнула је Зора. – Моја мајка воли Тита. Ено је плаче.

Седео сам на свој рођендан, у животу за који не знам шта је, и слушао како телевизор резимира догађаје: Прво је Титово тело, специјалним возом, превезено од Љубљане до Београда. Затим је у затвореном ковчегу изложено у Скупштини Југославије. Гушећи бол, поред одра је највиша одличја пронело 200 народних хероја. У наредних пар дана је поред тог одра прошао сваки пети Југословен.

Мени се допадало што је град целе ноћи био јарко осветљен и што је то било... чудо! Непрегледне колоне

људи стајале су у редовима и чекале да климну главом умрлом Титу.

– Погледај колоне – говорио сам Банету, док смо стајали у сенци дрвореда преко пута Скупштине, у јарко осветљеном граду пуном занемелих људи. – Срце овог града сада је један леш.

– Много ми се свиђа – одговорио је он. – Ово се не догађа стварно. Овај Београд је насликао Пол Делво. Погребне церемоније је режирао Луис Буџуел.

У надреалистичком Београду, придошлице су по цео дан чекале да прођу поред одра и одају пошту Титу. Занемеле колоне су змијуљиле од Зеленог венца до Скупштине. Зелене униформе са знаком црвеног крста делиле су људима воду из дечјих вртића „Теразије” и „Скадарлија”. Вођа сваке групе био је лекар за случај да неком позли. Југословенске новине су објашњавале да милиционери, који су у тексту називани „прекаљеним заштитницима закона”, пуштају пешаке да прелазе и мимо пешачких прелаза, јер ти „другачији пешаци” журе да се придруже мимоходној колони. Таквог пешака, дало се разумети из новина, југословенски милиционер мора придржати као рањеника...

Занимљиво је било уживо гледати „поворке бола и тишине”. Представници народа и народности Југославије су заиста долазили пред Скупштину, заиста стајали у колонама и падали у несвест од врућине. Сви су се, како рече духовити новинар „претворили у уво и сузу”. Други инспирисани новинар је запазио да у Београду „сви стоје мирно само реке теку”.

Борис је насуо лашки ризлинг, спустио флашу и почешао се иза ува:

– Да ми је знати какав је Тито стварно био?

Новине, расквашене сузама, знале су одговор на његово питање. Новине су тај одговор формулисале овако:

„Тито је био ретко човечан. Све његове битке биле су за човека. Ово је једина битка коју је изгубио! Тито је био симбол покољења! Његово дело је понос и обавеза! Оставио је непроцењиви научни допринос. Био је велики у малим стварима! Бринуо се о шаху и шахистима! Али, великани не напуштају свет. Зато наш бол прераста у подстрек!”

– Подстрек за шта? – упитао је Борис, крајем уста.

Бане је био одбацио чашу као непотребну конвенцију. Пио је из флаше. Онда је почео да дозива:

– И-рииии-нааааа!

Чаробна Ирина се оглушила.

– И-риии-нааа!

– Шта је?

– Кад си ти први пут пожелела да се креснеш?

Ирина је оћугала. Док је Бане чекао њен одговор на ово тривијално питање, телевизор је ословио суштинска питања о људској смртности и пролазности овога света:

– У највећој робној кући „Београђанка” готово искључиво се купују значке са Титовим ликом и црнина – рекао је телевизор. – Књижевник Тоне Светина казивао нам је затим како су Титове племените особине дошле до израза у лову. На Титов гроб, сазнали смо, урезаће се име свих наших победа.

– И-риии-нааа!

Као сваки просечан Југословен, Ирина је гледала сахрану са осећајем гануте гњаваже и, наравно, оћугала Банетов пијани позив.

– ’Ајде, ти стварно претерујеш – упозорио је Борис Банета.

– А кад си ти почео да дркаш? – упитао је озбиљно Бане.

У том тренутку, телевизор се напео до крешенда и глас водитеља је пукао у фалсет: „Тито је надмашио своју епоху! Најеминентнија личност историје! Браво! Највећи хуманиста! Живео! Умрла је наша највећа историјска личност.”

– У тринаестој години – одговорио је Борис. – Кад би’ друго?

Самртно озбиљна водитељица није се обазирала на тривијалности о којима се разговарало у нашој соби. Она је педантно изнела да су се на Титовој сахрани среди државници 121 нације, представници три милијарде седам стотина милиона становника планете.

– А кол’ко пута дневно? – није одустајао Бане.

Борис се почешао по краткој црвеној коси:

– Па једно пет. Желео сам и више, ал’ нисам имао времена.

– Е видиш шта је невоља – убацила се Зора. – Невоља је што Југословени деле фараонску мегаломанију свог председника. Суперлативи су код нас постали начин поимања света.

– Зашто су сви ови људи дошли у Београд – упитао се у том тренутку телевизор и сместа понудио одговор на своје реторичко питање: – Преко океана, они су дошли да се поклоне Титу, једној од највећих личности нашег времена... Универзалном човеку... Та сахрана је својеврстан самит света. Векови неће замаглити његово дело... Смрт је једина битка коју је изгубио! – бунцао је телевизор. – Ово се није десило никада у историји.

Задихани човек се исповедао на екрану:

– Оно што сам осећао пролазећи покрај одра, причаћу својој деци и њиховој деци.

– Рад тече, али није као обично, никада овако није било – пабирчио је речи радник. – Не стидим се да плачем.

– Ко вас јебе мајмуни – опсовао је пијани Бане. – Јебем вас све у дупе. Цео свет.

Ја сам волео и поштовао свет. Веровао сам у Диркемову идеју да друштво има све атрибуте Бога. Пошто је Човечанство највеће друштво на свету, Уједињене нације су за мене биле – Бог.

– Ово је крај нашег просвећеног апсолутизма – приметио је Бане.

– Шта ће сад доћи? Непросвећени? – загрохотао сам, задовољан својом шалом. Међутим, чим су ми се усне склопиле, схватио сам да је ово крај епохе. Хладноћа је дошла са звезда и завила ме као плашт. Упитао сам, измењеним гласом:

– Шта ће бити сад?

– Сада ће доћи куга – рекла је Зора. – И од ње ће преостати само приче. Као у „Декамерону”.

Ирина је пришла с леђа, притиснула ми усне на образ и рекла:

– Срећно ти пунолетство.

ГЛАВА II

Преображај

У Београду се никад није свирао бољи рок него после смрти Јосипа Броза Тита. Са својом вечитом љубављу и мржњом, Маријом, мој друг Бане Јановић је оснивао новоталасне групе које су се звале „Акустична Сенка”, „Млади а дебели”, „Сакати од страха” и коначно „Зверогуштери”.

Са „новим таласом” у нашем граду се ослободио најбој таквог ентузијазма да су се и кипови пренули. По београдским улицама се зачуо узбуђени цвокот. Очи су искриле. Ја сам могао рећи: ово је нешто моје. Мој град је коначно мој. Ово је нешто са моје планете.

Почело је тако што је Бане Јановић узео орден за храброст из II светског рата. Расклопио је бензински упаљач и опрљио иглу. Стегао је своју сису и закачио орден на голо месо. Зашкргутао је зубима и рекао: Хајдемо! Бане је свој музички имиџ најкраће изражавао овако:

- 1) Очајан сам.
- 2) Немам девојку.
- 3) Не знам да свирам.
- 4) Толики знају али немају шта да кажу.
- 5) Ја хоћу нешто да кажем, али не знам како.

Бане и Марија су рецитовали текстове из Буквара уз ритам машину, док нису научили да свирају. Ширили су популарност „Зенит” авангарде из 20-их година,

пародирали соцреализам и шлагере из шездесетих. „Сакати од страха” су се распали баш кад је требало да сними плочу. Најбољи оргуљаш у граду их је оставио и почео да се бави црном магијом. Телефонирали су пријатељу у Загреб да откажу концерт у „Кулушићу”. Кад су се усталили са „Зверогуштерима”, Бане је почео да се кревељи на фотографијама у „Дубоксу”.

– Стварност је јако дефицитарна у овом нашем граду – изјавио је у једном интервјуу.

– Не подносим друге људе – говорио је у другом интервјуу. – Зато што су „други”, а и онако, шта имам да их подносим.

– Да ли се осећаш славним? – питали су га.

– Ја сам славан кад сам срећан – одговарао је Бане цитатом Јана Дјурија.

Једне мајске вечери 1982. године, „Зверогуштери” су свирали у здепастом дворчићу, који се некад звао Официрски дом. Из те зграде су, седамдесет девет година раније, Драгутин Димитријевић Апис и његови завереници пошли да убију српског краља Александра Обреновића и краљицу Драгу Машин. На месту где су се некада заклињали припадници „Црне Руке”, сада су прашили „Зверогуштери”. Увек кад мислим на Банета и Марију, сетим се њиховог првог албума „Колико их имамо и чега?”

Рука басисте „Зверогуштера” подсећала је на ногу пса који се чеше. Бубњар је једва погађао бубњеве у сценском диму. У сакоу прешироких рамена, Бане је личио на Франкенштајна. Рефлектор је направио круг око њега. Он се усправио и збацио сако. На голим грудима је заблестао орден за храброст из Другог светског рата. Публика је била огромно тело без лица, које је играло. Публика је била црни Квазимодо. Она је на Банетову појаву одговорила криком охрабрења.

Ово чему сам присуствовао личило ми је на мешавину макумбе и наполитанске опере из 19. века. Сцена је постала магично место преображења. Табани су нам бридели од моћних звучника. Басови су нам потресали дубреге.

У кругу светла, Бане је уситнио раменима. Више је цупкао од нервозе него што је играо по музици. Осетио сам да се бори за своје тело и да полако стиче контролу над њим. У једном тренутку раскинуо је ланац треме и залајао у микрофон. Почео је силовито да игра изломљеним покретима. Маса је експлодирала. Бане Јановић, који се малочас једва изборио са сопственим телом, сад је играо свим телима публице.

Помислио сам да је *деоградски нови шалас* баш то – освајање себе. Тако озбиљног Банета у животу нисам видео. Он је био индијански поглавица Луди Коњ. Био је дервиш у вртложном трансу. Бане је држао микрофон обема рукама и одвајао ногом ритам. Осетио сам понос и љубомору. Он се усуђивао на оно што се ја никад нисам усудио. Усуђивао се да буде оно што јесте. На сцени, Бане је постао играч по врелом угљевљу. Постао је пророк који погледом отвара небеса и петама копа изворе. Иза Банета је куљао дим. Из њега је куљала најдивнија и најстрашнија ствар на свету. Гледајући Банета на концерту, схватио сам да су све институције овога света само безбедносни зидови дигнути око *харизме*. Та пророчка сила може пустињу претворити у оазу, може подићи кљасте, помамити поспане, сузама испунити очи.

Рефлектор се променио и Бане је променио боју. Сад је био зелен као дух пејотла. Је ли то човек са којим сам одрастао? Жмарци су ми прошли низ леђа кад је на сцену истрчала Марија са саксофоном. И она је била преображена.

Бане је био поносан и трагично озбиљан. Груди са орденом за храброст су се надимале. Зној му се сливао низ слепоочницу. Није више певао. Само је гледао у Марију. Марија је подигла саксофон и дунула. И то је било као кад Бехемот звизне у „Мајстору и Маргарити”. Она је дунула и страшни ветар се подигао. Она је дунула и завесе су се узбуркале. Она је дунула у једра наше душе. Велики ветар нас је понео. Марија се извијала уназад, као једриличар и подизала нас звуком саксофона. Сала са разиграним људима се претворила у брод лутајућег Холанђанина. Марија је дувала у његова једра и брод је летео изнад града, и изнад света. Били смо убеђени да ћемо сви заједно одлетети у свемир, настањен жарким медузама, циновима и духовима пејотла.

ГЛАВА III

Зорин портрет са беседом о достојанству човека

Кад смо Зора Стефановић и ја били две бебе у београдском породилишту Суђаје су рекле: – Ове две бебе ће бити пријатељи. Од првог тренутка Зора ми је била недољиво симпатична и никад нисам променио мишљење о њој. Знао сам каква је девојчица била. Знао сам њене страхове и све сам то волео.

– Када сам имала седам година, отац ми је умро – рекла ми је једном. – Свет се тада помрачио и никада се није опоравио од тога.

После очеве смрти Зори је у сну почела да се јавља нека жена. Некад се јављала као девојчица, некад као старица. Увек је желела да се приближи Зори и да је дотакне. Жена је пила живот из ње. Зора се будила малаксала. На петогодишњицу смрти оца, вампирица се појавила у балској хаљини. Смешила се, кријући зубе. Гледала је Зору језивим, умиљатим погледом и на све четири ишла према њој. Тада се у сну појавио Зорин отац, стао између кћерке и вампирице и дрекнуо:

– Остави је на миру.

Умиљата аветиња се окренула, напустила собу и никад се више није вратила. Међутим Зорине море нису престале. Девојчица је почела сваке вечери да сања оца. Баба је повела Зору на гробље. Наредила јој је да положи белу раду на очев гроб и да му понуди ритуалну трампу:

– Ја теби бели цвет, а ти мени бели свет.

Након тога, ноћне море су престале.

Кад се Зора задевојчила, мајка је почела да јој говори да је ружна „да се не би уобразила”. Мајка је волела да прича како многи, ха, ха, мисле да су њих две сестре. Зора је у сопственој кући расла као Пепељуга. Није ми познато да је икада имала момка, да се икада пољубила.

Очи те моје пријатељице биле су украдене са неког лепшег лица, из неког лепшег света. Кад је било облачно, Зора је постајала сивоока као Атина. Кад се љутила очи су јој постајале сличне зунзарама на августовском сунцу. Ми смо сви прилично читали, али нико толико као Зора. Она је била филозоф нашег друштва.

Кад је Борис Петровић победио Јошка Варезину и постао омладински првак у цудоу, Зора му је рекла да не разуме како неко може упорно да вежба како би тукао људе. Борис ју је загрлио и повикао:

– Немој неко да ми је дирне, то ми је сестра.

Када је Бане Јановић у једном интервјуу изјавио да је „стварност врло дефицитарна у нашем граду”, Зора је планула:

– Не можеш ти имати стварност а да ништа не улажеш у њу.

Бане се наљутио:

– Ти ћеш, Зоро, живот провести паметујући или тешећи оне којима је боље него теби.

– Хвала богу да постоје такви као што је Зора – брањени сам је ја. – Какав би живот био без добрих људи као што је она? То не би био никакав живот...

Зора је све жене са великим грудима сматрала „вулгарним” – сем Ирине Бојовић. Кад су биле заједно, њих две су причале о најбољим фрајерима и најбољим колачима на свету и кикотале се као девојчице.

Обичном човеку, као што сам ја, није суђено да добро упозна много људи. Четворо пријатеља о којима говорим били су четири стуба мог света. На њима почива повест коју пишем о себи и свом граду. Испало је да су нам суђаје досудиле врло различите судбине. Ја сам постао историчар. Ирина је завршила архитектуру али никад није радила. Бане је остао женскоарош и музичар. Борис је израстао у првака у цудоу и, 'ајде да кажемо... пословног човека. Зора која је у детињству певала „Дај ми, мајко, шибицу и мало бензина да запалим школицу, да не буде зима”, постала је асистенткиња на Факултету примењених уметности у Београду.

Зора је била највећи космополита кога сам знао, иако нигде није путовала. Увек је желела да види Гаудијеву Барселону и Велики Кањон Колорада. Никад их није видела. Зорина хвалевердна љубав за туђинско понекад је подсећала на самомржњу.

– Тек у осамнаестој години ја сам схватила да живим у Југославији – рекла ми је једном. – Претпостављам да овде живим за казну због нечег лошег што сам урадила у прошлом животу.

Ја сам оборио очи и рекао:

– Не треба се стидети оног што смо.

Зора је одговорила:

– А не треба ни пристати на калуп у који су нас отишле околности. – Онда је журно устала, донела „Беседу о достојанству човека” Пика де ла Мирандоле и прочитала ми пасус, у коме се Бог обратио човеку речима:

„Ни сталног склоништа ни форме која је само твоја, ни ма које функције, карактеристичне за тебе не дајемо ти, Адаме, како би ти могао да, у сагласју са својим просуђивањем и чежњама попримиш форму, функцију и станиште које си сам одабрао... Границе природе других

бића одређене су мојим Законом, теби је дато да границе своје природе одредиш сам. Поставили смо те у центар света, да одатле можеш лакше видети све што има на свету. Створили смо те ни од неба ни од земље ни смртног ни бесмртног. Створили смо те тако да часно и слободном вољом као стваралац можеш извајати сам себе у који год облик желиш... Моћи ћеш да се дегенеришеш у ниже форме живота које су зверске. По пресуди своје душе, имаћеш моћ да васкрснеш у вишим формама које су божанске.”

Често мислим на ону која ми је открила овај пасус. Сад верујем да је свакако била религиозна. Зоро моја, где си сад? Ти си увек имала добре мисли и побуде. Увек си се стидела за све бестиднике. Добрим делом, ово је хроника о теби. Ово је хроника о дивним особинама које су остале на покушају.

ГЛАВА IV

О човеку који није оклевао да се посвађа с људима

Зора је одмерила Бориса и закикотала се:

– Знаш да изгледаш опасно?

– Наравно да изгледам – прихватио је Борис.

Зора је опрезно дотакла раме нашег пријатеља:

– Знаш да стварно изгледаш опасно?

– Наравно! А знаш ли зашто? – узвикнуо је Борис. –

Зато што сам опасан момак!

Борис је изгледао онако како је Ксенофон описивао Трачане: риђ, пегав, са козјим очима. Осмехивао се малим осмехом кушача вина. Уопште није личио на негативца из луткарског позоришта који излети на сцену и режи:

– Гррр! Ја сам страшно зао.

Сећам се поподнева кад смо Борис и ја заједно побегли из гимназије. Пушили смо „филтер 57” и пљуцкали у ташмајданском парку. На клупи до нас је, са девојком, седео пегави Ханс. Човек не може свог ближњег гледати презривије него што је Ханс мене одмерио тог поподнева. Мимоишао сам његову клупу, са малим поспрдним осмехом. Проблем је био у томе што је Ханс био уверен да ја морам истрпети његов презриви осмех, а да он не мора истрпети мој.

– Нешто много смешно? – упитао је.

То је било доста храбро с обзиром да нас је било двојица. Нисам ништа одговорио, само сам стегнуо као

цигла тешку књигу Кнута Хамсуна, са два романа – „Глад” и „Пан”.

Ханс ми се приближио с леђа и опет поновио:

– Нешто много смешно?

Без речи сам се окренуо и опалио га преко лица Кнут том Хамсуном. Надам се да се у том часу просветитељ Доситеј Обрадовић, у рају, обрадовао и узвикнуо:

– Књиге, браћо, књиге а не звона и прапорци!

Ханс је био запрепаштен. Ни данас ми није јасно шта је, за име бојје, очекивао да ћу урадити? Дохватили смо један другог за врат. Борис нас је неко време посматрао како стењемо. Онда је пришао и мог противника кратко припалио два пута. Ђао Ханс! Ту услугу Борису никад нећу заборавити. Нећу заборавити ни како је Хансова девојка врештала:

– Пустите га, убице!

Зора је увек покушавала да нас убеди да човек није оно што га окружује већ оно са чим се једини у срцу. Борис је веровао у нешто сасвим супротно:

– Одређује те оно што си и што ти је породица – учио ме је. – Мој брат је кретен а ти си ми пријатељ. Али, да ми затражиш 10. 000 марака на зајам ја ти не бих дао, а њему бих поклонио.

Борисов отац је рођен на југу Србије, у селу Доње Бријање. Мајка му је била из села Тутуновића Подрум. Бориса су много завитлавали због порекла његових родитеља. Пример погрешне представе о себи и стида пред огледалом јесте чињеница да је у руралној земљи, Југославији, било срамота имати неког на селу. Другови из разреда су Борису вадили маст и говорили: „Бем те у нагалаасак!” иако никаквог *наїласка* није имао. Откад се уписао у џудо клуб, завитлавање се утишало. Када је Борис победио Јошка Варезину и постао омладински првак

у цудоу, пријатељи су заборавили да су га икад завитлавали. Из његовог цудо клуба је касније изашло пола полиције и пола мафије. На турнирима, Борис је постао нераздвојан са својим будућим кумом, Дуплим.

Борисов отац је био старији водник. Мора да је на полигону малтретирао војнике „атомским ударима с лева”, али код куће је био сасвим пристојан човек. Борисова мајка је била домаћица. Још од венчања они су почели да штеде да би направили највећу кућу у месту Тутуновића Подрум. Борисови родитељи су били нека врста гастарбајтера у граду. Радили су крваво да зараде будућу завист својих сељака. Цицијашили су и откидали од уста у име те будуће зависти. Мајка је по неколико пута користила исто уље за печење. Отац је ишао по кући и гасио светла. Толико су штедели да су на почетку свог брака такорећи били гладни. Заједно би отишли до ресторана да се надишу мириса печења и то им је била вечера. Веровали су да ће се у њиховој кући, кад је једном изграде, окупити велика породица какву су памтили из детињства. Породица расута по Немачкој, Шведској и бившој Југославији никад се није окупила.

Борис је отхукивао и говорио како је његов отац „поштен”, као да се ради о некој неизлечивој болести. Отац у животу није пропустио ни један радни дан, чак ни онда кад је имао високу температуру. Борисова мајка је у младости била лепа. Кад бих им дошао у посету, чуо бих како тетка Маца у кухињи кува сарму и мрмља:

– Ја баш волим што сам жена и што могу да будем варљива.

Борисов отац би ме посадио до себе и викнуо:

– Мацо, дај брже две кафе овамо.

– Слађе или горче? – питала је тетка Маца из кухиње.

– Горче, али не превише... онако – радничке.

Борис ми је уз смех причао како се његов отац удварао његовој мајци. У летњој ноћи он је шетао поред Маце потпуно нормално. Изненада се тргнуо и упериио прст у небо. Раздрагано је узвикнуо:

– Видиш ли ону звезду?

Затим је ухватио Мацу за оба рамена и одушевљено викнуо:

– Ти си иста као та звезда!

Ко би могао одолети таквој техници – питао ме је Борис.

Борисови родитељи би се насмешили чим чују реч „село”. Борисова девојка Ирина је мрзела сељаке. Мрзела је све што је у детињству листом дупе дрисало и за овцама викало „прррр”. Изузетак је био њен отац, кога је сматрала најпаметнијим човеком на свету. Борисови родитељи нису волели Ирину. Једном су Борис и Ирина „водили љубав” у соби а тетка Маца се стално накашљавала и ударала четком у врата јер је баш тад морала да обрише патос... Борис је отворио врата. Унео се мајци у лице:

– Да се гониш ти са том метлом у три лепе пичке материне!

Иако су им се носеви скоро дотицали Борисова мајка га *није чула*. Није га чула јер је то што је он рекао било изван списка ствари које су могуће у свемиру. Маца је зурила у Бориса са потпуно непромењеним изразом лица, као да није рекао ништа.

Кад га је Ирина оставила, Борис је почео страшно да пије. Ишао је улицом погнуте главе. Не гледајући куда иде, на Теразијама је ударио у пролазника. Склонио је пролазника с пута аперкатом, а да није подигао главу.

– Тонуо сам, тонуо – говорио ми је касније – и чекао да додирнем дно, па да поново почнем да градим амбиције.

Кад је много касније сазнао да смо заменили места, и да се ја забављам са Ирином, Борис није рекао ништа. Једном смо пили заједно и ја сам му ставио руку на раме. Он је зарежао:

– Немој да ме дираш.

– Зашто? – упитао сам.

Борис је показао са оба кажипрста на себе:

– Зато јер сам ја луд.

Повукао сам руку. Веома је тешко свађати се са неким ко може да ти пребије руке и ноге а да се не задише.

Борис је завршио Саобраћајни факултет и започео бизнис са Дуплим. Послови су им ишли добро. Ипак, Борис је цитирао Конфучија:

– Све што видим око себе је Ништа које претендује да је Нешто, Празнина која претендује да је Пуноћа, Оскудица која претендује да је Обиље.

Борис је почео да се коцка. Свом оцу, који је штедљиво гасио светла по кући, у свађи је рекао:

– Читава твоја пензија је један мој чип.

Ирини је Борис остао у лепој успомени.

– Он је најдуховитији човек на свету кад хоће то да буде – говорила је.

– Да, он је духовит – признао је Бане. – Али он је врло поган кад пије.

– Борис нимало не оклева да се посвађа са човеком – додао сам. Он резонује овако: – Пре или после ћемо се ионако посвађати. Зато боље да то учинимо пре него касније.

– То је зато што је мафијаш – одвратио је Бане.

– Па такав је увек био – приметио сам ја. – Такав је био у школи.

Бане је слегнуо раменима:

– То значи да се родио као мафијаш.

ГЛАВА V

Недостижна Ирина Бојовић

Кад смо ишли у гимназију, нисам знао о чему да причам са Ирином. Дугоока Ирина би стајала са групом пријатељица, ја бих пришао и рекао „леп дан”. Ирина и њене пријатељице би ме погледале као да сам рекао нешто непристојно. Онда би дошао Борис и рекао „леп дан” и оне би се просто растопиле од среће.

– Леп дан. Баш леп! – заграјале би. – Прелеп! Просто диван!

Ја не знам о чему се ради. Ваљда нисам покретао обрве на прави начин. Јебига! За Ирину и њене пријатељице сам био невидљив. Баш као руски песник Велимир Хлебњиков, ја

... са ужасом

Схваћих да ме нико не види

Да њој редно је очи сејати

Да мора сејач очију да дође

.....

У оно време покушавао сам нешто да постанем а, као што је познато, на свету није дозвољено постајати, него само бити. Читав свет ме је сврбео. Веровао сам да је институцију породице измислила инквизиција као справу за мучење. Тражио сам излаз из окружења гимназијских

зидова, недељне сарме којом је одисао стан, од разгламљене утакмице на недељном телевизору. Излазио сам да шетам по београдским улицама у два сата ујутро и очекивао да ћу срести „неког”. Улазио сам у старе лифтове и притискао дугме за највиши спрат, у жељи да отпутујем на Месец. Са мржњом сам констатовао да су древни лифтови са биљурним огледалом и клупицом пресвученом сафијаном, по целом Београду, били замењивани лесонитским злоделима фирме „Давид Пајић”.

Наш живот у социјалистичкој Југославији није био тако лош али је био лажан. Службенице су викендом летеле у Рим по гардеробу. Радници би лети заврнули мајице и пљескали се по стомаку, режећи: „Добар овај социјализам”. На телевизији, медведи су мумлали шта је „конструктивно” а шта је „деструктивно”. У мојој младости све што је занимљиво било је сумњиво. Манир домаћих политичара је показивао да је досада средство друштвене контроле. Против своје воље сам запамтио имена неких од њих. Најагилније од свих на телевизији је гужвао чело босански представник Бранко Микулић. Он се мрштио против свих насмејаних на овом свету. Србијанац Дража Марковић је имао брчиће провинцијског келнера и сви смо чекали да, на екрану, протрља руке и каже: „Данас имамо лепе шкембихе”. Македонац Крсте Црвенковски је подсећао на слепог миша. Словенац Стане Доланц је испољавао знатну сличност са нилским коњем.

Чудио сам се изгледу људи који су ми кројили судбину. Али чудио сам се и сопственим фотографијама јер се нисам осећао реалним. Нису ми изгледале реалне ни гранитне зграде по улицама – кланцима. Очекивао сам да пукне филм на коме смо снимљени и ја и Београд, да се зграде расплину у зрнасто шуштање иза стварности. Желео сам да дохватим врхове зграда, да се на руке

извучем из кланца улице и да пољубим небо. Гушио сам се.

А Ирина?

Ирина ми је била и досадна и несхватљива и недостижна, као биће са Венере. Сећам се да се представљала двостепено. Прво би рекла „Ја сам Ирина”, а онда би нашла начина да се испрси, као да ће рећи „А ово су моје груди”. Кад год би се испрсила, мени би се ноге подсекле. Шта још да кажем о њој? „Добро постављен нос” сматрао се знаком велике лепоте у француским баладама из 13. века. Ирина је имала „добро постављен нос.”

Та девојка је живела у свету антиматерије. Она се забављала са *пошћуним* будалама. За мене који сам читао Рембоове „Илуминације” те „потпуне будале” били су старији типови, са аутомобилима. Кад је почела да излази са мојим другом Борисом, то је већ било нешто друго. Преко Бориса, Ирина је постала део породице. Међутим и пре тога, Бане ми се кезио и дахтао ми у уво:

– Ти си у њу заљубљен.

Шта ја знам. Могуће је да сам већ у гимназији мислио о њој на начин на који сам мислио много година касније. Можда је љубав већ тада подизала нада мном канџију од нанизаних дијаманата, најсјајнију на свету, најтврђу на свету. Понекад сам веровао да би мазохиста за Ирину рекао да је слатка као бол. Понекад сам веровао да би Ирина, да је била ураган а не девојка, могла потопити хиљаду бродова.

Али Ирина није била моја. Ништа на свету није било моје. Нико у оно време није био са моје планете. Једном сам на пошти видео графит Београдске Мануфактуре Снова на ком је писало „Цео Свет је закључан а кључеви се не виде”. – Тачно! – узвикнуо сам. Свуда око мене су били зидови. Сва врата су била закључана невидљивим

кључевима. У гимназији ми је било толико досадно да бих био продао душу ђаволу само да се нешто промени. Али – питао сам често Банета – где да нађеш ђавола у београдско недељно поподне?

ГЛАВА VI

Бане Јановић и сан о граду

Лета господњег 1921. Банетов прадеда Андреј Јановић наредио је сељаку да му уступи место у београдском коњском трамвају.

– Море, мамицу ти јебем – промрмљао је сељак.

Банетов прадеда је покушао да га научи памети корбачем. Следећег тренутка српски сељак и руски племић су пали на под трамваја, са ентузијазмом настојећи да један другога ишчупају гркљан.

– Већ то је наговестило да мојој породици у Београду неће ићи добро – уздахнуо је Бане.

И није им ишло.

Банетови преци су били од оних Срба који су се у осамнаестом веку, на позив Катарине Велике, населили у Украјину. После Октобарске револуције, породица се вратила у земљу из које је пре два века отишла. Банетов прадеда Андреј је у Београду пропио паре, слушајући тужне песме Олге Јанчевецке. Већ Банетов отац Иван Јановић није говорио ни реч руског. Наслов његове докторске дисертације био је: „Тема роштиља у српској књижевности”. Иван Јановић је био насилан човек. Тукао је телевизор кад није хтео да ради. Тукао је кофер кад није хтео да стане у гепек. Тукао је Банета.

Кад бисте ме упитали колико дуго знам Банета, ја бих одговорио: одувек! У обданишту бих му рекао „поједи

мрава” и он би појео. У нижим разредима основне школе пружало нам је задовољство да вучемо девојчице за косу. Упркос томе што се преселио на Нови Београд, заједно смо се уписали у Осму гимназију. У гимназији смо се обојица шишали на ћелаво. После школе смо седели у кафани „Наша Патња” на Чубури. Волели смо да се свађамо око безвезних ствари. Ја бих га упитао:

– Кад би од тебе зависило која ће америчка држава бити спасена од уништења – Алабама или Оклахома – коју би изабрао?

– Спасио бих Алабаму. Јебе ми се за Оклахому – одговарао је Бане.

– Можда је становништво Оклахоме препуно танкоћутних људи и песника? Можда су становници Алабаме уображени?!

Такве смо ми разговоре водили.

Другом приликом Бане би ме упитао:

– Када би се бик тукао против петла исте величине – ко би победио?

– Чекај, петао би био исте величине као бик?

– Да – климнуо је Бане јајастом главом.

– Победио би петао. Искључувао би му очи.

Такве смо разговоре водили.

Кад се Бане прославио, сви смо били поносни. Његов први албум „Колико их имамо и чега” био је породични пројекат. Музику су радили Бане и саксофонисткиња Марија. Зора Стефановић је креирала решење за омот албума (на ком сам фотографисао Ирину, као Офелију, са локвањима у коси). Борис је био менаџер и дбринуо је за обезбеђење на концертима.

Кад год би се Борис и Бане сусрели, обојица би почела да говоре дубоким гласовима. Борис је замерао Банету да

је „неозбиљан”. Као одговор на то, Бане се само смејао. У осмеху је показивао не само зубе него и десни.

– Као шимпанза – говорио је Борис.

Међутим, жене су падале на Банетове сетне очи.

– Жене ће ти доћи главе – упозоравала га је Зора.

Ја сам завидео Банету на томе што га девојке воле. И, још много више од тога, завидео сам му што је, за разлику од мене, имао храбрости да буде оно што јесте. Чинило ми се да је он узурпирао животну стазу која је била намењена мени. Бане, са својим аристократским фрустрацијама, завидео је мени на томе што ми је отац, кога сам једва знао, био славни сликар у Паризу. Завидео ми је на великом стану код Саборне цркве. Завидео ми је на деди, неподношљивом себичњаку, који је познавао Бретона и био члан београдског надреалистичког покрета.

Као многи из генерације наших родитеља, Банетов отац и маћеха су мислили да могу истовремено да буду кретени и нормални људи па да ће некако у просеку испасти нормални. Кад год би им неко дошао у посету, Банетов отац је настојао да поједе више од госта. Он је називао рокере „Вриштећи педери на дрогама”, што се Банету толико свидело да се размишљао да тако назове групу. Кад би на телевизији видела дугокосог гитаристу, Банетова маћеха би поучно приметила:

– Види идиота!

Банетов отац је својевремено оставио жену и побегао са студенткињом.

– Допао сам јој се – објашњавао је. – Она је била млађа. Шта сам могао да радим?

На почетку нове везе Иван Јановић је преживео срчани напад. За време срчаног напада вратио се жени да га негује. Када је оздравио, поново се вратио студенткињи. Бивша студенткиња је постала Банетова маћеха. У време

развода, Банетови родитељи су заменили велики стан у Палмотићевој улици за два мања. Бане се са оцем преселио на Нови Београд, у „павиљоне” – жуте зграде, пуне дубашваба. После су прешли у већи стан у шездесет и трећем блоку. После развода Банетова мајка је отпутовала у Америку код ујака, Ника Мановића.

Ситуација у Југославији се погоршавала и Бане је све чешће размишљао да оде код мајке у Америку.

Његова прича се мењала у зависности од тога шта је тог дана желео: да иде или да остане. Кад му се чинило да ће отићи, Београд је постајао грозан: град варвара који иду наоколо са коском у носу. Кад му се чинило да ће остати, Америка је била грозна: земља без историје где је сваки трећи човек дебео и где се политичари кезе као китови. Говорио је:

– Нећу да идем тамо, тамо се не певају исте песме.

– Ти макар имаш избор, ми немамо – храбрила га је Зора.

– Пази, они који остану неће волети оне који оду – плашила га је Ирина.

Ја сам легао раменима и говорио Борису:

– Није ми јасан Бане.

– Како ће ти бит’ јасан кад себи није јасан – презриво је цоктао Борис.

Бане није одлазио и ми смо наставили да пијемо пиво, испод степенстих зградурина у 63. блоку. Претпостављам да је у том глумарењу било неке лепоте. Пили смо пиво и, непомици, заједно са свим што живи на овој планети, јурили кроз свемир брзином од 19 миља у секунди.

– Погледај ово – обухватио сам покретом руке урбанизовану нигдину. – Ове зграде су изрониле из подсвести.